

Grenland Friteater

MEIERISLAGET

1933

PROGRAM 2018

Velkommen til forestillingen om Rampebyen

Meierislaget 1933 er en hyllest til «Rampebyen» Porsgrunn. Den merkelappen var så absolutt ikke ment som noen hedersbetegnelse fra Jonas Lie og Statspolitiets side, men jeg tror jeg synes det er nettopp det.

Jeg hørte at det nylig var en avis inni Oslo som hadde skrevet at det ikke er noen som lager teaterforestillinger om streiker for tida. Vel, vi gjør det – vi her i Rampebyen. Men Meierislaget 1933 handler om noe mer enn en streik. Det er også en hyllest til det folkelige teatret, forstått som et teater som er på den folkelige siden både i form og innhold.

Det er et teater som er blitt tatt av dage minst tre ganger inni hovedstaden. Første gang var på 1930-tallet, da Pipervika i Oslo ble sanert. Her fantes ikke bare dårlige hus, dårlige sanitære forhold og dårlig moral med fyll, fattigdom og prostitusjon, men også elleve(!) faste scener for folkelig scenekunst – sirkus, tivoli, kabareter og revyer. Det ble jevnet med jorda. Oslo by feirer stadig denne seieren for glass, betong og pompøs sentralmakt, men norsk teater har nok aldri kommet seg over tapet.

Andre gang var da Folketeatret på Youngstorget ble lagt ned i 1959. Det var et nærmest dødfødt prosjekt fra første stund å forsøke å få arbeiderne til å omfavne det borgerlige teatret. Selv ikke den briljante teatersjefen Hans Jacob Nilsen kunne redde Folketeatret.

Etter dette var nok det folkelige teatret i Oslo så grundig slått ned at radikale dramatikere på 1960-tallet som Jens Bjerneboe og Georg Johannesen ikke hadde noe annet enn det borgerlige teatret å henvende seg til da de kom til byen. Det folkelige teatret levde videre i revyene – enten reaksjonært og småborgerlig, som i en av Justers mest berømte monologer: «Mot normalt!» eller tilbakeskuende og nostalgisk: «Tida er gått. Klokka har slått. Det ringer for Enerhaugen!», som det heter i den berømte visa. Eller dramatikken levde videre i andre medier som film og fjernsyn.

Tramteatret forsøkte å fornye en radikal folketeatersjanger på 1970-tallet, uten at de fikk noen etterfølgere. Samtidig la ml-bevegelsen en så tung og klam hånd over begrepet «folkelig» at det ble ubrukkelig. «Folkelig» må være et av de verste skjellsordene i norsk teater.

Der begynte jeg. På 1980-tallet var jeg elitist god som noen. Det spilte ingen rolle hvor mange tilskuere det var. Bare nyskaping og kvalitet gjaldt. Allikevel studerte vi folkelige teaterformer i treningssalen: Dario Fo's fysiske teknikker, Peking opera og de biomekaniske øvelsene til Meyerhold, det sovjetiske teaters store mester.

Det var først etter at vi hadde spilt Smuglere i flere år her i Rampebyen på slutten av 1990-tallet at jeg begynte å tenke på om ikke den formen vi hadde funnet og den relasjonen vi hadde fått til publikum gjennom Smuglere kunne brukes til å si noe mer?

Det har blitt mange forestillinger siden – både om knog for lønn og hyre. Men óg om vegen som vi fant ut mot eventyret, for igjen å bruke ordene til Kjartan Fløgstad. De har fulgt med oss siden vi laget Harde Tak basert på hans tekster for 18 år siden – forestillingen som prøvde å favne et hundreår med industrihistorie. Med Kjartans tekster fulgte interessen for det folkelige – for folkelige typer, for folkespråket, for vitser, overdrivelser og grov humor. Ikke som en motsetning til det nyskapende eller framtidsrettede, men som to sider av samme sak.

Fra Georg Johannesen lærte jeg å se på Porsgrunn med nye øyne. «Koselig plass», sa han som hadde hele

verdenshistorien innenfor vesten. «Ikke snobbete.» Han var ofte innom her på veg til hytta i Sønedeled, gjerne med et stopp hos Torolv Solheim, lektoren på Porsgrunn gymnas. Georg satte dessuten komedien høyest: Det var alltid Aristofanes foran Sofokles.

Skal vi ta livet og leken på alvor, så er det med et smil om munnen – om enn et skjevt ett.

*Tor Arne Ursin
Dramatiker og regissør*

Fra prøvene på Meierislaget 1933: Statspolitiet aksjonerer.

MEIERISLAGET 1933

Onsdag 8.–torsdag 9. november 1933

Foran amfiet:

På Meieri på Sundjordet
Ved politistasjonen
Blant ungdommen
NS prøver å verve medlemmer
Statspolitiet kommer til byen

På Meieritorvet:

Første møte om Meieristreiken

Pause

Fredag 10.–mandag 13. november 1933

Foran amfiet:

Bråket i gatene fortsetter og politiet bruker køllene
Samorganisasjonen åpner eget melkeutsalg
Politiet diskuterer
NKP planlegger protestmøte mot statspolitiet
Statspolitiet planlegger nye aksjoner

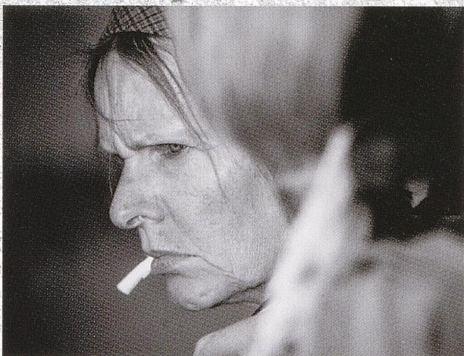
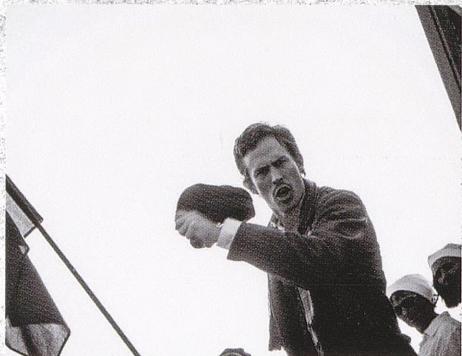
På Meieritorvet:

Meierislaget

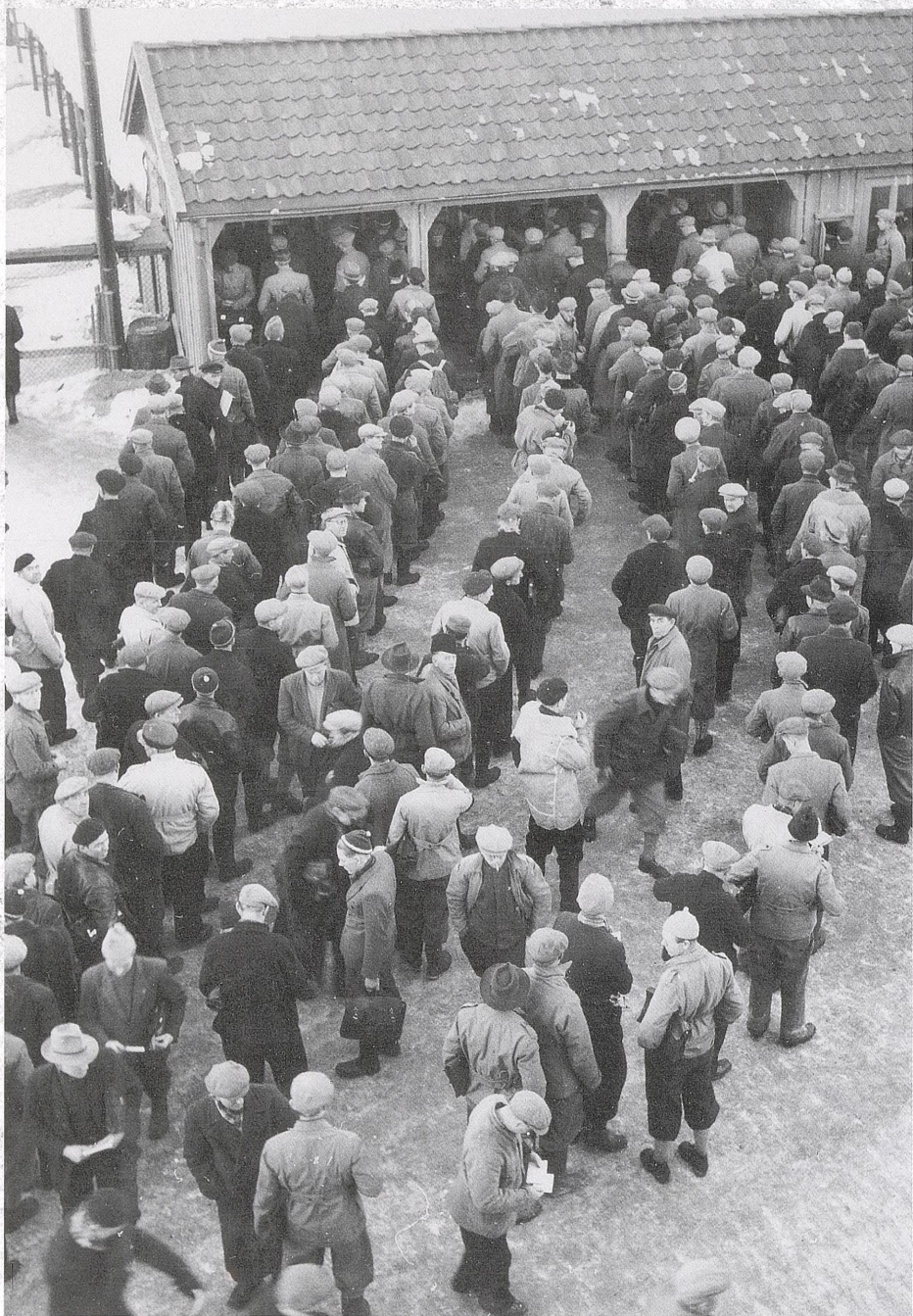
Foran amfiet:

Epilog

Alle bilder (utenom de historiske) er tatt fra prøvene på Meierislaget 1933.
Fotograf Dag Jenssen

Fra prøvene på Meierislaget 1933.

Lønningsdag, Norsk Hydro på Herøya.

Porsgrunn, Herøya og Den norske modellen

Meierislaget 1933 er tenkt som første forestilling i en planlagt trilogi med tema fra Porsgrunns historie i åra like før, under og etter annen verdenskrig. Dette håper jeg å kunne realisere i løpet av de nærmeste åra. Jeg vil følge noen lokale karakterer gjennom de mest dramatiske begivenhetene i moderne norsk historie: fra massearbeidsløsheten og klassekampen tidlig på 1930-tallet, via kollaborasjon med, og kamp mot, nazismen under annen verdenskrig til starten på den kalde krigen og vestmaktens kamp mot kommunismen på slutten av 1940-tallet.

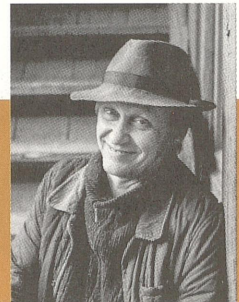
Da Herøya-anleggene ble bygget på slutten av 1920-tallet flyttet den internasjonale arbeiderbevegelsens mest radikale ideer inn ved siden av den søvnige og konservative handels- og sjøfartsbyen Porsgrunn. Dette skapte grobunn for sterke

konflikter som kom til å vare lenge. De to store begivenhetene som står som «inngangs- og utgangsportaler» for trilogien er kampen mellom streikende arbeidere og politi under Menstadslaget i 1931 og oppgjøret i fagbevegelsen mellom Arbeiderpartiet og Kommunistpartiet under streiken på Herøya i 1948.

Gjennom hele denne perioden var Porsgrunn med de nærliggende anleggene til Norsk Hydro på Herøya – Norges største arbeidsplass gjennom generasjoner – en sentral arena for en lang rekke politiske og økonomiske kamper som har formet det samfunnet vi har i dag – det som ofte går under betegnelsen «den norske modellen».

Det er også en ambisjon å trekke fram mindre kjente sider av et stort materiale der langt fra alle historier er blitt fortalt. I så måte er det ukjente Meierislaget et naturlig valg som tema for første forestilling framfor det berømte Menstadslaget.

Tor Arne Ursin: Dramatiker, regissør, skuespiller og en av grunnleggerne av Grenland Friteater, skriver om hvorfor plassere Meierislaget 1933 på teaterscenen.

Meierislaget i en historisk sammenheng

Årene rundt 1930 representerer et stort skifte i næringslivet i Porsgrunn. I 1928 dør Gunnar Knudsen. Med det markeres avslutningen av en epoke. «I løpet av 1920-årene forsvant mye av grunnlaget for det regionale storborgerskapet som Gunnar Knudsen hadde representert», skriver Jon Skeie i Storindustriens havneby, tredje bind av Porsgrunns historie. Samme år starter Norsk Hydro sitt anlegg på Herøya.

Med bedrifter som Porselensfabrikken, Norrøna og Porsgrunn Mekaniske Verksted som de viktigste hadde Porsgrunn vært en driftig, men politisk konservativ by preget av patriarkalske forhold mellom eiere og arbeidere. På Vestsida bodde arbeiderne gjerne bak bedriften med eieren øverst i gata med utsikt over hodene på de andre, som i tilfellet med Chr. Reim på Porsgrunn Mekaniske Verksted.

Med Hydros etablering på Herøya kom helt andre krefter og helt andre mennesker inn på begge sider. Hydro representerte den internasjonale storkapitalen, uten bindinger og personlige bånd til lokale arbeidere. Under Menstadkonflikten kunne den juridiske direktøren i Hydro, Bjarne Eriksen, som siden ble generaldirektør, sitte på kontoret i Bygdø Allé i Oslo og telefonere til både departementer og til Porsgrunn med krav om skarpere innsats mot arbeiderne i Skiensfjorden.

På den andre sida strømmet en ny type arbeidere til de store anleggene på Herøya. På tross av løfter til Porsgrunn og Eidanger kommune om bare å ta inn lokale folk, tok Hydro med seg mange arbeidere fra Notodden og Rjukan, bastioner for de mest revolusjonære strømmingene innen arbeiderbevegelsen. Mange kom også fra andre steder. Arthur Berby, som skulle bli en sentral arbeiderleder gjennom tiår, kom opprinnelig fra det radikale steinhoggermiljøet i Østfold, preget av svenske syndikalister.

Det var disse motsetningene som ble sluppet løs under stor-lockouten i 1931 og som var bakgrunnen for Menstadkonflikten. «Konfliktene rundt Hydro satte klasse-motsetningene på spissen. Det førte til samling av arbeiderklassen og til radikaliserings og splittelse på borgerlig side», skriver Skeie.

På nasjonalt plan er historien om arbeiderbevegelsen i 20-årene preget av både samling og splittelse i lyset eller skyggen fra den russiske revolusjonen. Også på lokalt plan er historien så omskiftelig at det fører for langt å gå inn i detaljene her. Men det er lett å glemme hvor sterk stilling kommunister og syndikalister hadde i fagbevegelsen gjennom hele mellomkrigstida – faktisk helt fram til 1948.

Igjen kan Arthur Berby tjene som eksempel. Han meldte overgang fra Arbeiderpartiet til det nystartede Norges Kommunistiske Parti i 1923, men gikk tilbake igjen til AP etter at Komintern i 1929 lanserte de beryktede «Strassburger-tesene»,

der sosialdemokratene ble gjort til «sosialfascistiske» hovedfiender. Siden gikk Berby tilbake til NKP, og representerte partiet i kommunestyret i mange år etter krigen.

Det er med etableringen av Herøya Arbeiderforening at organisasjonstanken virkelig får sitt gjennombrudd i Porsgrunn, og på begynnelsen av 1930-tallet organiserer arbeiderne seg i en rekke bedrifter. Etter store vanskeligheter på PMV må til og med Chr. Reim i begynnelsen av 1933 gi opp sin motstand mot fagforeninger. Sommeren 1933 følger meieriarbeiderne ved Porsgrunns Meieribolag etter.

På borgerlig side førte de store omveltningene rundt 1930 til splittelse blant storborgerne i Høire. Foran valget i 1933 tapte Gunnar Knudsens nevø, Christen Knudsen, nominasjonen som Høires listetopp til Carl P. Wright og stilte deretter til valg for NS. «Høire har seilt med lik i lasten – nemlig meg», sa han etterpå. Både Christen Knudsen, kona Vinnie (Lavinia) og sønnen Harald Franklin Knudsen var sentrale da Porsgrunn som en av de første byene i Norge fikk et eget partilag av NS. Hjemmet deres, den staselige gården Frednes kom til å bli et sterkt støttepunkt for NS.

Harald Franklin Knudsen ble på 30-tallet involvert i flere konflikter i lokalsamfunnet, alt fra skatteunndragelser til voldssaker. I 1934 gikk han inn i skolegården på gymnaset og slo til en av lektorene, som var vestlending og anti-nazist. Han var også involvert i nazistenes trakassering av Trotskij i 1936. Under krigen ble han Quislings personlige

sekretær. Men NS rekrutterte også mange andre blant borgerskapet i Porsgrunn.

Det er en sterk sammenheng mellom Menstadkonflikten og Meierikonflikten. Begge handler om arbeidernes rett til å organisere seg. I begge settes klassekampen på spissen. Begge peker framover i historia, men hver på sin måte. Menstadkonflikten peker fram mot hovedavtalen mellom LO og NAF i 1935 og avslutningen av den lange konfliktperioden i arbeidslivet som hadde vart helt siden slutten på jobbetida i 1920. Meierikonflikten peker også framover, men mest mot det som skulle skje under krigen og de mørke kreftene som veltet fram da.

Men det er Statspolitiets representanter som helt uttalt knytter de to slagene sammen. I «Samfunnets pansrede neve», boka om det han kaller «den harde tradisjonen i norsk politi», forteller historikeren og Porsgrunnsmannen Per Ole Johansen at «flere av statspolitibetjentene (som var med på Meierislaget) var med i Menstadslaget. Den julingen de fikk den gangen var ikke glemt med det første. «Husk Menstad, gutter! Husk Menstad!», ropte en av dem

da Statspolitiet rykket ut i Porsgrunn under melkestreiken. (...) De harde i politiet nærer et sterkt ønske om å gjenopprette politiets ære etter nederlaget i 1931.»

Arthur J. Berby
Sentral arbeiderleder

På sporet av Meierislaget

Det var forfatteren og forleggeren Truls E. Norby som først gjorde meg oppmerksom på Meierislaget. Det må være minst femten år siden. Den gangen var det knapt noen som hadde hørt om slaget på Meieritorvet i Porsgrunn. Nordby hadde «oppdaget» det mens han arbeidet på avisa Vardens historie, og han vier et langt kapittel til slaget i boka «Varden – fra fjord og fjell gjennom 125 år», som kom ut i 1999. Året før hadde Harald Bache Bystrom skrevet om Meierikonflikten i boka om Telemark politikammer – «I lovens navn». Siden har Meierislaget blitt kort omtalt i flere historiske verk. Men det er fortsatt merkelig lite kjent og lite omtalt – helt motsatt av Menstadslaget som alle skoleungdommer lærer om. Meierislaget var minst like voldelig som Menstadslaget, og minst like farlig. Det foregikk i tillegg midt i Porsgrunns sentrumsgater over flere dager med deltakere og vitner i tusenvis.

Det er også til å undres over at det ikke er fra arbeiderbevegelsens side at historien om slaget blir nevnt, men snarere fra borgerlig side. Hva kan grunnen være til at arbeiderbevegelsen ikke har fortalt denne historien? Er det fordi det er en utpreget kvinnearbeidsplass som Meieriet som var sentrum for begivenhetene? Eller er det fordi Meierislaget ikke inngår like selvfølgelig i en historie om arbeiderbevegelsens seire?

Det er imidlertid ikke merkelig at forfatteren av Vardens historie la merke til Meierislaget. Meierikonflikten får bred omtale både i alle lokalavisene og

i Oslo-pressen. Men Vardens reportasjer ligger langt foran de andre. Varden har en utsendt reporter som gir levende og detaljerte rapporter fra hendelsene i Porsgrunn sentrum med uttalelser og kommentarer fra sentrale deltakere. Han har også fått med egen fotograf, noe ingen andre aviser kan skilte med i 1933.

På disse helt ukjente, men unike fotoene myldrer det fram demonstranter, tilskuere og politi utenfor Meieriet i Porsgrunn. Fotografen har også knipset rene action-bilder fra gateslagsmål der politisoldater svinger køllene over demonstranter eller forbipasserende. Er det foto fra den første Leica'en som er i bruk i Telemarkspresen vi kan se på gulnede sider i Vardens arkiv?

Dessverre lever ikke datidens trykkekunst opp til kvaliteten på selve fotoene. Det er ikke noen byline i reportasjene og det står heller ikke oppført hvem som har tatt bildene. Men fotografen kan ha vært Roald Haraldsen, som startet som fotoamatør i Skien, ble plukket opp av Dagbladet og seinere virket i mange år som fotograf i Skien.

*Truls E. Norby
Forfatter og forlegger*

Motiver fra meieriutsalg i Porsgrunn på 1930-tallet.

Meierislaget 1933 er en fri fantasi basert på virkelige hendelser. De fleste av karakterene er oppdiktet – dog ikke alle...

Det er – dessverre og som vanlig, må jeg vel si – «skurkene» vi vet mest om. Harald Franklin Knudsen har skrevet et forsvarsskrift for seg selv i boka «Jeg var Quislings sekretær», som han ga ut på eget forlag i København etter krigen. Det han sier i stykket baserer seg i det store og hele på det han skriver i boka si. Noen steder har jeg latt ham gjøre ting som andre stornazister fra Porsgrunn fant på. For eksempel var det hans far, konsul Christen Knudsen som under sterk pipekonsert kom til Meieritorvet for å kjøpe melk da tjenestepiken ikke hadde fått med seg melk hjem den 9. november 1933. Og det var direktøren på Porselensfabrikken Andreas Keim, som skal ha heist hakekorsflagget i Keims gård samme dag mens arbeiderne hadde møte i Folkets Hus tvers over gata. Men Harald Franklin kan jo ha funnet på enda verre ting for alt jeg vet. Han var i stand til det, og i boka si skryter han av slikt.

I tilfellet Jonas Lie har jeg lagt hans egne ord i munnen på ham hentet fra Bernt Roughthvedts biografi «Med Penn og Pistol».

Duddi og Thrond Kjelle vold har fortalt om bestefaren Andreas Kjelle vold som jeg har diktet videre på. De biografiske opplysningene som framkommer om

ham i stykket er riktige, men hans rolle i Meierislaget ellers er fri fantasi. Noe av inspirasjonen kommer fra et av bildene som er tatt utenfor Meieriet i Kirkebakken om kvelden torsdag 9. november 1933 like før Jonas Lies politisoldater kjører ned gata. På bildet, som er gjengitt i Varden, kan man gjennom folkemengden så vidt skimte de blanke luene på noen politifolk som vokter inngangen til bakgården på Meieriet. En av dem kan ha vært Kjelle vold. For en sosialist og tidligere fagforeningsleder må det virkelig ha føltet som å være mellom barken og veden.

Men hvem damene var, det har jeg ikke kommet på sporet av. For det var stort sett kvinner som arbeidet på Porsgrunns Meieribolag og som sommeren 1933 dannet fagforening og organiserte seg i Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund. Jeg har bare funnet bildet av noen av dem på lasteplanet til bilen i bakgården på Meieriet, der de smiler til kamera i solskinn. Den eneste jeg har funnet navnet på er en mann: Sjøføren Wilhelm Horst.

Protokollene til den lokale avdelingen av NNN må ha blitt borte. Vi vet at noe ble levert til Arbeiderbevegelsens arkiv, men der var det kun en del formell korrespondanse igjen. Så hva de het og hvem de var, både de kvinnene som arbeidet på Meieritorvet og de som solgte melk på «Meieri» på Sundjordet», det vet jeg ikke. Det måtte jeg bare dikte om.

En spesiell tanke til de anonyme forfatterne av tekstene til sangene

i forestillingen. En dag Ove Lunde skulle dra fram en ringperm med materiale om Menstadslaget fra en hylle på Arbeiderbevegelsens Arkiv, falt det på gulvet et enslig ark som ikke hadde vært innom hullemaskinen. Det viste seg å være en kopi av

sangtekster som må ha vært skrevet i Skien like etter Menstadslaget. Men hvem det var som skrev dem eller om disse tekstene noen gang har vært sunget før, det aner jeg ikke. Jeg bare gleder meg over å ha den store dikteren Anon. med på laget.

Byline fra 1933: «Vardens fotograf tok ovenstående to bilder under demonstrasjonene igårftes. Det øverste billede viser folkemengden under selve demonstrasjonsmøtet foran meieriet. Det nederste billede viser hvordan folkemengden kl. 7 – da meieriet stengte – samlet sig ved bakveien til meieriet. Porten er bevoktet av politi.»

Øverst fra venstre: Trym Sigurdsen, Dag Haddal, Elin Friis, Kjersti Olsen, Linn A. Johansen, Harald O. Dille, Kath Homane, Marichen Willums, Elisabeth Guttormsen, John Harald Aspheim, Guro Dale, Tor Arne Ursin, Unni Spang, Anne-Sophie Erichsen, Geddy Aniksdal, Ove Norschau og Frank Severinsen.

Mellomrad fra venstre: Kirsten Lassen, Turid Knutson, Maria Løkken Skjellum, Gro Mimi Helland, Lena B. Aars, Eine Naas, Rebecca H. Abrahamsen, Nelia K. Ballestad, Ingeborg D. Lauvli, Gry H. Larsen, Anne T. Borgen, Tone T.

Foran fra venstre: Hadle L. Reisæter, Svend Erichsen, Tobias Vik, Randi Vollan, Jorund Vinje, Åshild Tveraen, A

hrine, A. Strand, Sondre T. Hopland, Mathias E. Aas, Magne Kvande, Audun Oseid, Tormod Haugen, Sara Shefali
akmo, Torjus K. Bråthen, Ragnhild C. Kristoffersen, Amund H. Ihlen, Kjersti P. Høgli, Laila P. Høgli, Vidar Ytre Arne,
stad, Egil B. Svendsen, Lars Vik, Arne Restad, Brit Wiedsvang, Victoria Nilsen, Signy Willums, Lydia D. Kok, Sigrid
Følnes, Heidi Paulsen, Trine Jacobsen, Ester Thunes, Hildur Johansen, Elisabeth Finsås og Anne Kari Dreier.
Anita Lindgren, Anette R. Hagnell, Solveig Nilsen, Bente Vestli, Birk Rabben og Lillian L. Jonassen

Meierislagets historie

Sommeren 1933 hadde 11 meieri-arbeidere ved Porsgrunns Meieribolag dannet fagforening. Tallet steg raskt til 20 medlemmer, som var størstedelen av de ansatte. De krevde tariffavtale, men forhandlingene med Meieribolaget førte ikke fram. Saken ble sendt til mekling og distriktsmeklingsmannen la fram et forslag som raskt ble god-tatt både av de ansatte og av Meieri-bolagets forhandlere. Men styret i Meieribolaget avviste forslaget. Fagbevegelsen hevdet at dette var av ren uvilje mot fagforeninger. Dermed ble det onsdag den 8. novem-ber erklært streik og blokade av meieriet og dets utsalgssteder rundt om i byen. Meieriet prøvde å holde virksomheten gående med streike-brytere og det oppsto raskt en opp-hetet situasjon på Meieritorvet, der hundrevis og etterhvert tusenvis av mennesker samlet seg. Den faglige samorganisasjonen opprettet raskt egne melkeutsalg, der de i løpet av streiken solgte mer enn 86 000 liter melk.

Allerede torsdag den 9. november, dagen etter at streiken var erklært, ankom en styrke på 46 mann fra Statspolitiet i Oslo under ledelse av politifullmektig Jonas Lie. På fredagen kom Bernhard Askvig, øverste sjef for Statspolitiet med forsterkninger, slik at polititroppen lørdag var på ca. 100 mann. Dette var en helt annen og mer militant styrke enn det Statspolitiet som hadde fått juling på Menstad to og et halvt år tidligere. Både Jonas Lie og Bernhard Askvig – som siden ble to

av de verste krigsforbryterne i Norge under andre verdenskrig – hadde militær bakgrunn.

Jonas Lie var også svært tyskvennlig og kom nærmest direkte fra et studie-opphold hos Hitlers politi i Berlin. Et vitne forteller:

«Like etter kl 21 kom en lastebil kjørende inn på torvet. Den var fylt med politimenn med stålhjelmer og karabiner – fryktinggydende folk som vi aldri hadde sett maken til her i fjorden. En av dem grep en ropert og fortalte at plassen skulle være ryddet i løpet av to minutter.»

Statspolitiet var forhatt blant fag-bevegelsen og svært upopulære i hele Skiensfjorden, ikke minst på grunn av opptreden på Menstad to år tidligere. Aksjonen på Meieritorvet torsdag kveld var som en rød klut. Kvelden etter strømmet tusenvis av mennesker inn til byen – ikke minst ungdom fra hele distriktet.

Norges kommunistiske parti hadde tillyst møte på Rådhusplassen, men da det ble klart at dette kom til å bli et protestmøte mot Statspolitiet, ble det nedlagt forbud mot møtet rett før det skulle begynne. Forsamlingen toget da over Meieritorvet til Folkets Hus i Tordenskioldsgate, der møtet ble holdt. Jonas Lies styrker hadde gått i stilling på Meieritorvet. «Statspolitiet var i fullt feltutstyr», skriver Varden, «bevæbnet med sine lange køller, røkbomber og tåregass, og en del med maskingevær».

Etter møtet ble det flere voldelige sammenstøt utover kvelden. Politiet forfulgte steinkastende ungdom og andre både på Meieritorvet og i gatene rundt. Helge Mæland har fortalt om bestefaren, som sammen med andre ungdommer hadde gått til fots kilometervis fra gårder i Solum, og som ble jaget ut på Friisebrygga av Jonas Lies politisoldater. De hoppet i elva og gjemte seg under brygga til politiet var gått. Så gikk de hjem til Solum.

Lørdag kveld var det enda større folkemengder i byen. Både politimesterens oppfordring til folk om å holde seg hjemme og Statspolitiets forsøk på å rydde gatene hadde liten effekt. Ved halv elleve tida om kvelden angrep politiet en stor folkemengde som kom nedover Storgata. Det viste seg å være publikum som hadde

vært på kino for å se på en film med Maurice Chevalier. Blant de som fikk kjenne politiets køller var blant annet Høire-ordfører Carl P. Wright og en av byens mest kjente forretningsmenn – Chr. S. Hanssen.

«På et vis kan man si at statspolitiet hadde vunnet», skriver Jon Skeie i tredje bind av Porsgrunns historie. «Menstadslaget var hevnet og politiets ære var gjenopprettet, hvis det da var det, det dreide seg om.»

Slaget var over, men streiken fortsatte og ble utvidet med sympatistreiker andre steder. Før jul gikk partene med på voldgift. Voldgiftsdommen som forelå 10. januar 1934 lå tett opp til meklingsforslaget og fastslo at alle ansatte skulle gjeninnsettes i sine stillinger. Det var en seier for dem og for fagbevegelsen.

Faksimile fra Varden 1933; Statspolitiet i aksjon.

Hva kan Meierislaget fortelle oss i dag?

I 2018 er det 85 år siden Meierislaget fant sted. Det er tre generasjoner og en hel verdenskrig mellom oss og den tida det foregikk. Men det er fortsatt ganske utrolig å tenke på at det har sprunget tungt bevæpnede politisoldater rundt i gatene i Porsgrunn for å banke opp demonstranter.

Historien om Meierislaget fører oss tilbake til en tid da klassekampen virkelig sto på dagsorden for alle – uansett hvilken side en var på. Den minner oss om at de rettighetene vi med enkelhet tar for gitt i dag som retten til fagorganisering, er noe som ble kjempet fram. Den minner oss også om at historien kunne ha endt annerledes. Det kunne rett og slett ha gått fryktelig galt.

Men er det riktig å si at det kun var arbeidernes militante klassekamp som fikk kapitalkreftene til å vike? Eller var det like viktig at gjennom begivenheter som Menstadslaget og Meierislaget så både arbeidere og arbeidsgivere at en ikke kunne fortsette en kamp som måtte bli voldelig?

I så måte viser Meierislaget fram en annen form for motstander til arbeiderbevegelsen enn både det tradisjonelle borgerskapet og den internasjonale storkapitalen som sto på arbeidsgivernes side under Menstadkonflikten i 1931. Det er nemlig den rene fascismen som – kanskje for

første gang i norsk historie – viser fram sitt stygge ansikt i gatene rundt Meieritorvet i Porsgrunn i november 1933. Kan hende ble denne volden en advarsel for flere?

Heldigvis gikk det dårlig med fascismen i Norge utover på 30-tallet. Riktignok fikk Nasjonal Samling en opptur ved valget i 1934 med over 4 % i Porsgrunn – et av de høyeste tallene blant landets bykommuner. Men etter dette gikk det utfor med partiets oppslutning. Hadde ikke de tyske nazistene kommet i 1940, ville etter all sannsynlighet ikke folk som Jonas Lie eller Harald Franklin Knudsen ha kommet tilbake i sentrale maktposisjoner.

I dag vet vi at både Norsk Hydros ledelse og et nærmest samlet storborgerskap i Skiensfjorden oppfordret Quisling til å sende politi og soldater mot arbeiderne på Menstad i 1931. Men hvor glade var egentlig Porsgrunns borgerskap for å få besøk av Jonas Lie og hans kumpaner to og et halvt år seinere? Det ser ut til at Statspolitiet denne gangen inviterte seg selv. Jeg har i hvert fall ikke funnet invitasjoner fra noen andre.

Jeg tror vel Statspolitiet ble upopulære i de fleste kretser – om ikke før Meierislaget, så i hvert fall etter å ha klubbet ned populære Høire-folk som ordfører Wright og andre i Storgata i Porsgrunn. Og selv om NS i stor grad rekrutterte fra byens borgerskap og funksjonærer, så var det allikevel et mindretall som fulgte Christen og Harald Franklin Knudsen over i NS.

En ting som fortsatt både forundrer og skremmer meg i studiet av materialet om Meierislaget, er det veldige hatet og den voldsomme hat-retorikken på begge sider. Det minner mer om konflikter vi ser på fjernsyn fra helt andre steder i verden.

Jeg har virkelig vanskelig for å forstå styrken i det hatet som vanlige arbeidsfolk viste mot streikebrytere. Kan hende finnes forklaringen best i det historikeren Finn Olstad beskriver i «Arbeiderklassens vekst og fall» som en «sosial katastrofe» som rammet mange arbeiderfamilier etter første verdenskrig og som pågikk et helt tiår:

«Statistisk sentralbyrås undersøkelser av levevilkårene var rystende lesning. Slik beskrev en spikerarbeider i Oslo situasjonen i 1917: «Jeg har i løpet av de sidste aar tapt 8 kg. i vekt og konen 5 kg. Dette skyldes ikke sygdom, men maa tilskrives underernæring.» Kjøtt, nysilt melk, «godt smør» og egg hadde

familien ikke lenger råd til. (...) Verst var det kanskje for husmødrene, som skulle få penger og mat til å strekke til. (...) Hva annet var dette enn en sosial katastrofe? Det var ikke bare matmangelen og nøden, det var opplevelsen av å ikke kunne forsørge familien på en skikkelig måte, selv om du var en dyktig arbeider og sto i full jobb. Samtidig ga kontrasten til de nyrike, jobberne som tjente formuer og lot champagnen flomme, næring til opplevelsen av urett.»

Ut av denne opplevelsen av urett sprang også hatet mot uretten. Olstads beskrivelse gir i tillegg et bilde av hvor viktig melken var i det daglige kostholdet – og dermed også meieriet og melkebutikken i det daglige liv. «Det kan være vanskelig i vår tid å forstå hvor sentralt melk og melkepriser sto i vanlige folks hverdag», skriver Truls E. Norby. Det hører med når en skal forklare melkestreikens effekt.

Fra 50-årsjubileet til Skiensfjordens mekaniske fagskole i 1934.

Kilder

Varden, Porsgrunns Dagblad, Telemark Arbeiderblad, Grenmar, Arbeideren.

Knut Authen: A/L Telemark Meieri

Harald Berntsen: Det Røde fylket, i Telemarks historie, bind 3

Even Bolstad: Klasseforskjell – Et forsøk på studie av den politiske polariseringen i Porsgrunn i perioden 1928–1936, masteroppgave UiO 2015

Harald Bache Bystrom og Gerhard Hedlund: I lovens navn, Telemark Politikammer 1898-1998

Per Ole Johansen: Menstad-konflikten 1931

Per Ole Johansen: Samfunnets pansrede neve, Statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918–1941

Harald Franklin Knudsen: Jeg var Quislings sekretær

Helge Mæland: En blodigle er verre enn en streikebryter

Helge Mæland: Lys og liv, Porsgrunn videregående skoles historie

Finn Olstad: Arbeiderklassens vekst og fall, hovedlinjer i 100 års norsk historie

Bernt Roughthvedt: Med penn og pistol, om politiminister Jonas Lie

Bernt Roughthvedt: Norges verste nazister

Jon Skeie: Storindustriens havneby, Porsgrunns historie, bind 3

Tore Stavlund: Melk – en romodysse

Lasse Tynning: Porsgrunn Meieribolag gjennom 50 år

Storgata på Sundjordet med «meieri», foto fra 1940.

Porsgrunn Meieribolag på lasteplanet.

Takk

Takk til Truls E. Norby som satte meg på sporet. Takk til Helge Mæland, Bernt Roughvedt og Jon Skeie for samtaler både om Meierislaget og ganske mye annet historisk og lokallhistorisk stoff. Takk til Trønd Lundberg på Telemark Museum og Helge Tverdal i Varden som har hjulpet med kopier av avisklipp og til Dag Jukvam på Arbeiderbevegelsens Arkiv i Oslo og Kristoffer Lia Lerstang, Dan André Velle og Ove Lunde på Arbeiderbevegelsens Arkiv i Telemark for hjelp til å finne fram materiale.

En spesiell takk til Duddi og Thrond Kjellevoid. Takk også til Even Bolstad. Sammen planla vi for noen år tilbake en annen forestilling som aldri ble noe av med et nært beslektet emne. Takk til Jesper Halle for å ha gitt tekstarbeidet sin professorale oversikt og for å ha husket på hva vi snakket om på foregående møte når jeg hadde glemt det og for å ha tenkt gjennom forslag til løsninger.

Tor Arne Ursin, mai 2018

Fra prøvene på Meierislaget 1933: Statspolitiet klar til aksjon. (Foto: Dag Jensen)

PIT

12.-16.JUNI

PORSGRUNN INTERNASJONALE TEATERFESTIVAL 2018

280 utøvere
fra 11 nasjoner

SOMMERENS STORE KULTURBEGIVENHET

Se hele menyen på www.pitfestival.no

Stort hovedprogram – brusteinsball –
festivalgate – scene:bluss – konserter mm

Grenland Friteater med ny stor utendørsforestilling på Sjøfartsmuseet:
Meierislaget 1933, frodige Wakka Wakka fra USA med Made in China,
nysirkus fra Nepal, prisbelønte Juni Dahr med Hedda Gabler
og mye, mye mer...

HELE BYEN - EN SCENE

Varden

Samarbeidspartnere:
Specsavers Erlend Hansen Optikk,
Wera, Grenen digitaltrykkeri

Scan QR-koden
og besøk
PIT appen!

KARAKTERER

Ruth, ei butikkdame	Kjersti Posti Høgli
Ellinor, ei butikkdame	Lena Barth Aarstad
Fru Leite, en meierske	Geddy Aniksdal
Fru Lillevann, ei vaskedame	Anne-Sophie Erichsen
Wilhelm Horst, en sjåfør	Frank Severinsen
Fru Olsen, en kunde	Cecilie Godal
Andreas Kjellevold, en politibetjent	Lars Vik
Kristiansen, en ung politibetjent	Tobias Vik
Jonas Lie, politifullmektig	Svend Erichsen
Harald Franklin Knudsen	Hadle Lavold Reisæter
Vinnie Franklin Knudsen	Marichen Willums
Marie, tjenestejente på Frednes	Sigrid Eine Naas
Arthur Berby	Hadle Lavold Reisæter
Johan Strand Johansen	Jon Harald Aspheim
Rotteetern	Ove Norschau
Johan Stasjon	Harald Otto Dille
Alfred, sønn til Ruth	Birk Rabben
Ungdomsgjengen fra Sundjordet	Sara Shefali Homane
	Rebecca Hofsten Abrahamsen
	Sondre T Hopland
	Victoria Nilsen
	Nelia Kathinka Ballestad
	Ingeborg Dale Lauvli
	Mathias Emanuel Aas
Thorvald, en ung nazist	Audun Oseid
Arne, en gutt fra Bjørntvedt	Torjus Kjærвик Bråthen
Ingrid, ei jente fra Bjørntvedt	Lydia Diana Kok
Statspolitistoldater	Magne Kvande
	Tormod Haugen
	Kjell Jansen
	Amund Høgli Ihlen
	Frank Severinsen
	Jon Harald Aspheim
	Audun Oseid
	Torjus Kjærвик Bråthen

Meieribestyrer Hem
En ingeniør
To fine fruer

Egil Borse Svendsen
Arne Restad
Brit Wiedsvang
Signy Willums

Ei bondekjerring

Unni Spakmo

Kunder på Meieriet

Kirsten Lassen
Turid Knutson
Gro Mimmi Helland
Heidi Paulsen
Gry Larsen
Åshild Tveraaen

Musiker

Anette Hagnell

Kvinnekoret Andante

Heidi Paulsen
Turid Knutson
Tone Telnes
Gro Mimi Helland
Gry Larsen
Åshild Tveraaen
Lillian Lund Jonassen
Anita Lindgren
Anne T. Borgen
Bente Vestli
Elin Friis
Elisabeth Finsås
Ester Thunes
Hildur Johansen
Jorund Vinje
Kathrine. A. Strand
Kjersti Olsen
Trine Jacobsen
Linn A. Johansen
Randi Vollan
Solveig Nilsen
Anne Kari Dreier

PRODUKSJONSSTAB

Manus og Regi	Tor Arne Ursin
Dramaturg	Jesper Halle
Produsent	Dag Haddal
Produksjonsleder	Maria Løkken Skjellum
Komponist	Vidar Ytre Arne
Scenograf	Ragnhild Camilla Kristoffersen
	Agnar Ribe
Kostymer	Guro Dale
	Elisabeth Guttormsen
Rekvisitter	Laila Posti Høgli
	Kjersti Postli Høgli
	Ragnhild Camilla Kristoffersen
	Maria Løkken Skjellum
Lysdesign	Jean-Vincent Kerebel
Teknisk Sjef	Agnar Ribe
Fotograf	Dag Jenssen
PR/program	Tina O. Nalum, Reklamehuset Wera
	Hans Petter Eliassen
Teknikere	Trym Sigurdsen
	Eivind Fossnes Dahl
	Truls Hannemyr
	Ole Gunnersen
	Laurent Ravot
Frisør	Stine Bolstad
Spillestedsansvarlige	Bjørn Tore Moen og Jakub Crcha
Vakthold	IF Borge
Video	Jørn Steen
Koordinator for amatører	Trine Rabben
Veteranbiler	Chevrolet 1929 Dag Holmer
	Ford Eiffel 1937 Alexander Nikolaisen
	Chevrolet 1937 Tom Ellefsen

Takk til

Dramatikkens Hus, Stiftelsen Porsgrunns museene, Haavard Gjestland, Telemark Museum, Grenland Veteranvognklubb v/ Jarle Rønjom, Foreningen for Levende Historie v/ Bjørn Kleven (for leie av politiuniformer), Audiopol Live, Fjeldstad AS, Teater Ibsen, Veitrafikksentralen, DuVerden, Bratsberg Brygge, Knutepunktet retro & brukskunst v/ Kari Aasen Knudsen og Irene Johnsen, PITs hjelpere, Ketil Lønne og Helene Flåta, Per Gunnar Follaug og Erik Ballestad.

FRITT ORD

Dramatikkens | hus

Norsk Nærings- og
Nytelsesmiddelarbeiderforbund

DOWN TOWN

GRENLAND
HAVN

Grenland Friteater er støttet av

BRATSBERG
GRUPPEN

PORSGRUNN
KOMMUNE

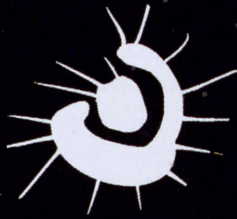

TELEMARK
fylkeskommune

KULTURDEPARTEMENTET

GRENLAND
FRITEATER

HUKEN 3D • 3921 PORSGRUNN
WWW.GRENLANDFRITEATER.COM